

АНЂЕЛКА МИТРОВИЋ*
КАТЕДРА ЗА ОРИЈЕНТАЛИСТИКУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

КАТЕДРА ЗА ОРИЈЕНТАЛИСТИКУ

Настава оријенталних језика на академском нивоу започела је на нашим просторима 1925. године увођењем предмета Персијска књижевност и Турски језик на Катедри за упоредну књижевност Филозофског факултета у Београду, а годину дана касније отворен је и Семинар за оријенталну филологију. Оснивач Семинара, Фехим Бајрактаревић, определио се при васпостављању оријенталних студија у Београду за концепцију исламолшке оријенталне филологије, која је подразумевала изучавање језика и књижевности народа исламског цивилизацијског круга – Арапа, Персијанаца и Турака. Студије хебрејског језика и књижевности уведене су на Катедри 1955. године, али је та група због малог интересовања угашена после пет година, а тиме и могућност развоја семитистике у нас. Године 1960. основан је Филолошки факултет издвајањем студија језика и књижевности из Филозофског факултета у Београду. Тада су на Катедри за оријенталистику, поред Групе за оријенталну филологију, настале две нове групе – Група за арапски језик и књижевност и Група за турски језик и књижевност. Значајан тренутак у развоју југословенске оријенталистике представљало је увођење студија далекоисточне филологије на Катедру, отварањем Лектората за кинески језик (1974) и Лектората за јапански језик (1976), који су школске 1985/1986. године прерасли у четворогодишње студије и самосталне студијске групе. Године 1990. отворен је Лекторат за хебрејски језик, али је и овог пута угашен после само неколико година рада, а 2000. године отворен је Лекторат за персијски језик.

Кључне речи: Оријенталистика, арабистика, туркологија, јапанологија, синологија, језик, књижевност, култура

* andjelkam@fil.bg.ac.rs

Оријенталистика као наука, се у Европи коначно конституисала током 19. века, стварањем најважнијих институција – катедара, института, специјализованих оријенталистичких библиотека, као и издавањем значајних стручних гласила.¹ У то време, Балкан се још увек налазио у саставу Османског царства и сматрао се у Европи, и у географском и у културно-цивилизацијском смислу, Оријентом. Вишевековно присуство Османске имерије и исламске цивилизације на Балканском полуострву, где су се вековима додиривали, укрштали, али и сукобљавали, исламски Исток и хришћански Запад, и ишла и иде граница између ислама и неислама, оставило је неизбрисив траг у култури балканских земаља. Оријенталне традиције постале су значајан и трајан елементат културног идентитета балканских народа, односно незаобилазна научна тема, која, међутим, сама по себи, није била довољна за настанак науке о Оријенту у овом делу света. Крајем 19. и почетком 20. века, постепеним ослобађањем српских територија, изласком Србије из административног система Османског царства и њеном релативно брзом европеизацијом, створена је неопходна дистанца према оријенталној компоненти и омогућено је њено објективно проучавање и вредновање, а тиме и услови за академско васпостављање оријенталистике засноване на европским научним стандардима. Само тринаест година након окончања Другог балканског рата, којим су, прикључивањем матици Новопазарског санџака, Косова и Метохије и дела Македоније, државне границе Србије знатно проширене, а она постала водећа регионална сила, власти у Србији схватиле су значај изучавања различитих облика источанства у сопственој културној традицији. Томе је, свакако, допринео и шири покрет интелектуалаца у Србији који су настојали да у властиту духовну и научну климу унесу што објективнији и толерантнији однос према вредностима оријентално-исламске цивилизације, односно према бројним оријенталним елементима у сопственој култури.

Катедра за оријенталистику у Београду основана је 1926. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, Указом од 17. јула, под називом Семинар за оријенталну филологију. Почетком 20. века оријенталистика на југоистоку Европе је „још увек у повојима.

¹ Међутим, настава оријенталних језика има у Европи много дужу традицију. Прва световна катедра за арапски језик основана је у Паризу 1539. године (Collège de France), а у Енглеској је прва арабистичка катедра отворена 1638. године на Оксфордском универзитету, заслугом Едварда Покока (Edward Pocock). Више о томе види: M. Rodinson, "The Western Image and Western Studies of Islam" / *The Legacy of Islam*. Second Edition. Edited by Joseph Schacht, Oxford, 1974, 9–62; A. Mitrović, „Наука о Оријенту – neodvojivi deo evropske naučne i kulturne tradicije” / *Tragovi: Trideset godina sinologije 1974–2004*, Beograd, 2004, 23–33.

Па ипак, кад узмемо у обзир, да се у Румунији тек почело помишљати на њу, а у Албанији и Грчкој да се на њу уопште и не мисли, можемо рећи да је катедра за оријенталне језике на универзитету у Београду до сада једини светионик те науке на Балкану, а први организатор тог студија проф. Др. Фехим Бајрактаревић једини научни оријенталиста, који је са неколико добрих радова већ уведен у ред светских оријенталиста”.²

При оснивању Семинара професор Бајрактаревић се определио за тада доминантни европски оријенталистички модел, културолошки и цивилизацијски структурисан – исламолошку оријенталну филологију. Она је подразумевала изучавање језика и књижевности народа исламског цивилизацијског круга, првенствено Арапа, Персијанаца и Турака, који су имали највише удела у стварању и ширењу исламске цивилизације. Будући да је исламска цивилизација, за време вишевековне владавине Османског царства, оставила дубок траг на нашим просторима, оријенталистика представља дисциплину од изузетног националног значаја, а концепт исламолошке оријенталне филологије, који органски уједињује различите генетско-лингвистичке оријенталистичке дисциплине: арабистику, туркологију и иранологију, највише одговара „нашој истовремено источној и западној, понајвише балканској културној традицији”³ и остаје трајно актуалан за све балканске земље, али и за све оне које су имале дуготрајне и интензивне контакте с исламским народима.

„Под пресудним утицајем западноевропског филолошког модела и метода XIX века, југословенска научна оријенталистика израста из својих преднаучних домаћих корена и уобличава се, као оријентална филологија, првих деценија нашег столећа. Сви, за сада малобројни, хроничари и историчари наше оријенталистике једногласни су у оцени да она концепцијски почива на филолошкој визији културно-историјски и гео-политички условљених научних и практичних потреба и могућности југословенске заједнице. Другачије опредељење у оно време тешко би се могло и замислити јер је филолошки приступ био доминантан у тадашњој европској оријенталистичкој, а и у матичним језикословним традицијама источних народа”.⁴

Према наставном плану Семинара за оријенталну филологију језици, арапски и турски, предавали су се осам семестара, књижев-

² Тајиб Окић. „Оријенталистика у Југославији” / *Прећед*, VIII, X, 127–128, 1934, 403–404.

³ Darko Tanasković. „Prema daljim uspjesima: Pola vijeka orijentalistike u Beogradu” / *Odjek*, XXX, 10, 1986, 13.

⁴ Darko Tanasković. „Jugoslovenska orijentalistika između filologije i lingvistike” / *Treći program Radio-Sarajeva*, XIV, 51, 56.

ности: арапска, турска и персијака два семеста, а Увод у оријенталну филологију само један семестар. Повремено, су увођени и неки једносеместрални специјалистички курсеви из османске дипломатике, арапске метрике и слични.

После другог светског рата у Југославији је порасло интересовање за учење оријенталних језика, што је, свакако, утицало на развој Катедре, на њену реорганизацију и проширење, пре свега у кадровском погледу. Формирање библиотеке, која данас располаже изузетно богатим књижним фондовима и вредним збиркама стручних, домаћих и страних оријенталистичких часописа, у великој мери је допринело изграђивању правог научног и педагошког профила Катедре. Заслугом првих библиотекара, Катарине Ашковић (радила од 1954. до 1987; †1018) и Зоре Пантелић (радила од 1963. до 1977; †2009), сви фондови су на узоран начин сређени и каталогизовани кроз сва четири каталога. Последњих деценија, нови квалитет у рад библиотеке унела су њена компјутеризација и укључивање у шире информационе системе.

Педесете године донеле су значајно, али краткотрајно проширење Катедре, Године 1955. отворена је Група за оријенталну филологију – варијанта Б, у оквиру које су се изучавали следећи предмети: Јеврејски и Библијско-арамејски језик, Јеврејска књижевност, Оријентална археологија, Класична археологија. Хебрејски језик и стручне хебраистичке предмете предавао је др Душан Глумац. Група се угасила 1960. године због малог броја студената.

Академске 1960/1961. године Филолошки факултет се издвојио из Филозофског факултета у самосталну наставно-научну институцију, што је довело до одређене трансформације Катедре за оријенталистику. Поред Групе за оријенталну филологију, формирају се и две нове: Група за арапски језик и књижевност и Група за турски језик и књижевност, чиме су се на Катедри отвориле нове развојне могућности у правцу семитистике и алтаистике, које, нажалост, никада нису искоришћене. Од шездесетих година, интересовање за оријенталне језике, особито за арапски, је знатно порасло због политичке и економске повезаности Југославије с арапским светом. То је, свакако, допринело и стварању новог профила Катедре за оријенталистику.

Десетак година касније на Филолошком факултету, при Катедри за оријенталистику, почело је систематско бављење далекоисточном филологијом, отварањем Лектората за кинески језик (1974) и Лектората за јапански језик (1976), на којима су наставу изводили Дејан Разић (†1986), Љиљана Ђуровић и контрактуални лектори из Кине и Јапана. Ова два лектората су 1985. године прерасла у само-

сталне наставне групе, које су, упркос великим тешкоћама, првенствено кадровске природе, опстале. Данас, јапанологија и синологија, заједно са арабистиком и туркологијом, спадају међу најпопуларније и најтраженије студијске програме на Филолошком факултету.

Године 1990. на Катедри су обновљене хебраистичке студије отварањем Лектората за хебрејски језик, који је 2001. године престао да ради због кадровских проблема.⁵

Лекторат за персијски језик отворен је школске 1999/2000. године, а од самог почетка, захваљујући одличној сарањи Катедре и Културног центра Исламске Републике Ирана створени су неопходни кадровски и сви други услови за квалитетну и ефикасну наставу и прерастање Лектората у самосталну наставну групу, за шта су се данас углавном стекли сви услови. Васпостављање иранологије на Универзитету у Београду имало би за нашу науку о Оријенту велики значај, будући да је ова научна дисциплина својеврсна спона између оријенталистике и индоевропеистике. Тиме би на нов начин био проширен мултидисциплинарни и интердисциплинарни концепт оријенталне филологије вишеструко значајан за нашу науку.

У послератном периоду почела је озбиљнија модернизација Катедре, број студената се временом све више повећавао, а пристизали су и први сарадници на обе групе. Свака нова генерација сарадника уносила је квалитативне новине у наставу како језика тако и књижевности. Тако је, на пример, на Групи за арапски језик и књижевност тежиште са класичног језика и класичне књижевности померено на савремени/ стандардни арапски језик и на модрену арапску књижевност.

Озбиљнија реформа академских наставних програма спроведена крајем седамдесетих година на Универзитету у Београду, унела је смерове у наставне планове група на Филолошком факултету. Преводачки смер је за Групу за арапски језик и књижевност био изузетно актуалан због великих друштвених потраба за арабистима-преводиоцима. Тада је на Катедри уведено више нових предмета као што су: Теорија превођења, Контрастивна анализа српскохрватског и арапског језика, Основи исламске цивилизације, Културна историја Арапа, Савремена политичка историја Арапа, Савремена економска географија арапског света. Неки од поменутих предмета присутни су и данас у настави, али конципирани на нов начин.

⁵ Исте године на Филолошком факултету је у организацији београдске Катедре за оријенталистику и Светског савеза за хебрејски језик одржан Девети међународни конгрес европских хебраиста, на коме је педесетак водећих хебраиста из Израела и Европе поднело низ занимљивих научних саопштења.

Реформа образовања спроведена осамдесетих године била је погубна за Катедру за оријенталистику. Просветне власти су, због „окрупњавања образовних профила”, укинуле Групу за оријенталну филологију, која је, истина, нешто касније враћена, али ипак није успела да опстане. Деведесетих година је дефинитивно укинута што представља велику штету за српску науку и културу, јер су стручњаци који подједнако добро познају и арапски и турски језик потребни великом броју националних научних дисциплина.

Радикална реформа образовања, која је почела да се спроводи у Србији од 2006. године, везана за Болоњски процес и укључивање наше земље у заједнички европски академски простор, унела је радикалне промене у рад високошколских установа и донела нове програме са мноштвом нових предмета, нову методику наставе, нове наставне материјале, нови лингво-културолошки приступ. Наставници студијских група Катедре за оријенталистику врло озбиљно, савесно и креативно прихватили су се писања нових планова и програма и изналажења нове ефикасне методике наставе за оријенталне језике. Увођење нових наставних модела и концепција има своје и позитивне и негативне стране. Али једно је сигурно да су они омогућили равномерно и систематско развијање укупних језичке компетенција, као и шире и целовитије унапређивање социо-културне компетенције, односно темељно упознавање са комплексним говорним заједницама оријенталних језика – арапског, турског, јапанског и кинеског – из различитих перспектива, географске, геоекономске, политичке, религијске, социјалне, културне, историјске, научне, филозофске... Новина су и једногодишње дипломске академске студије – мастер, на којима такође постоји више нових предмета. Реформисане су и докторске студије, које сада трају три године, током којих студенти слушају и полажу више стручних и општеобразовних предмета и тек након тога могу да бране докторску дисертацију.

Наставници и сарадници Катедре публиковали су велики број и теметски и жанровски разноврсних оријенталистичких радова,⁶ и подигли бројне генерације оријенталиста – арабиста, турколога, јапанолога и синолога. Посебно треба истаћи чињеницу да је објављено више уџбеника и приручника који су дого времена, уз перманентни кадровски, били горући проблем наставе. Успех Катедре је и мно-

⁶ Више о томе види: Библиографије наставника и сарадника у: *Анали Филолошкој факултету* св. 1, 2, 3, 2012, св. 17, 1976, св. 13, 1979; библиографије К. Јајић и С. Генчић у: *Orijentalistika 70: zbornik radova*, 133–167; Bisera Nurudinović, *Bibliografija jugoslovenske orijentalistike I, II, III*, Sarajevo, 1968, 1981, 1986.

штво одбрањених мастер радова, бројних магистарских радова и докторских дисертација.⁷

*

Значајан јубилеј, као што је девет деценија од оснивања Катедре за оријенталистику, повод је да се сетимо својих професора.

Оснивач Катедре, професор Фехим Бајрактаревић (Сарајево, 1889 – Београд, 1970), је у свом студирању складно повезао традиционално муслиманско образовање које је подразумевало учење оријенталних језика: арапског, турског и персијског, од најранијег детињства, односно током формалног основног и средњешколског школовања, са теоријско-методолошким начелима европске оријенталистике усвојеним током студија у Бечу.

Ф. Бајрактаревић је, после завршене класичне гимназије у Сарајеву, студирао оријенталне језике – арапски, персијски и турски – са словенском филологијом на Филозофском факултету у Бечу, где је и докторирао 1918. године са тезом о преисламском песнику Абу Кабиру ал-Худалију код чувеног бечког професора Рудолфа Гејера.⁸ Потом је, 1919. године био на специјализацији у Лондону (University College), а од 1922. до 1924. године у Алжиру (Faculté des Letters), код угледног иранисте А. Масае који је највише заслужан за његово окретање ка књижевној иранологији. Године 1925, као доцент и у Европи већ афирмисани научник, започео је академску каријеру на београдском Филозофском факултету. Врата Универзитета у Београду отворио му је превод одломка песме *Арајска Ламија* (*Lāmiyya al-'Arab*), чувеног преисламског песника разбојника и луталице Шанфаре (VI–VII), објављен у *Српском књижевном гласнику* (V, 8, 1922, 538–539). Уредник часописа Богдан Поповић, наш познати књижевни критичар и естетичар, настојао је да његов садржај обогати прилозима који су српској читалачкој публици отварали нове литерарне хоризонте, чему је Бајрактаревићев „дословни превод са оригинала” поменуте песме, свакако, допринео умногом. Контакт са Б. Поповићем довео је Фахима Бајрактаревића на Филозофски факултет у Београд, где је на Катедри за упоредну књижевност почео да предаје два предмета – Персијску књижевност и Турски језик. Годину

⁷ Cf.: A. Mitrović, „Doktorske disertacije”; P. Avirović, „Spisak magistarskih radova odbranjenih na Katedri za orijentalistiku” / *Orijentalistika* 70..., 177–180; 181–182.

⁸ Његова теза, заправо критичко издање најпознатије песме преисламског песника Абу Кабира ал-Худалија, објављана је у познатом научном часопису *Journal asiatique* (“La Lāmiyya d’Abū Kabīr al-Hudalī”, JA, Paris, 1923, CCIII, 59–115).

дана касније, односно 1926. године, основао је и самосталну катедру – Семинар за оријенталну филологију, на коме је провео читав радни век, потпуно посвећен научном и педагошком раду. Године 1930. изабран је за ванредног професора, а за редовног 1939. године. Један од најистакнутијих пионира наше научне универзитетске оријенталистике, филолог традиционалног кова, који је „на југу Европе радио са истрајношћу и дисциплинованошћу Северњака”,⁹ оставио је за собом обиман и тематски и жанровски веома разноврстан научни опус. Библиографија његових радова броји око 370 јединице, а последње две деценије се непрестано допуњује, што, свакако, сведочи о трајној актуалности његовог научног опуса. Њега чине књижевно-историјске студије и оригинални научно-истраживачки радови, махом проблемског и монографског карактера, из области иранистике, арабистике, оријенталистичке компаратистике, туркологије, османистике и исламологије. Међу њима посебно место припада зналачки одабраним и надахнутим преводима персијских класика – Фирдусија, Омера Хајама, Низамија, Садија, Румија, Хафиза и других. У бројним студијама и научно-истраживачким радовима обрадио је значајне теме из више области: књижевне и лингвистичке арабистике и туркологије, књижевне иранистике, културне историје и историје Арапа, Персијанаца и Турака, као и најразличитије везе оријенталних литература с европским. Особиту пажњу у научном раду, током читавог свог радног века, поклањао је осветљавању културно-историјских веза јужнословенских народа с Оријентом, посебно с Османлијама.¹⁰

Национална научна и педагошка мисија Фехима Бајрактарвића била је усредсређена на развијање оријенталних студија и популаризацију науке о Оријенту у нашој научној и културној јавности. Током скоро пет деценија деловања на југословенској и европској оријенталистичкој сцени Професор је, сталним учешћем на различитим међународним оријенталистичким пројектима и скуповима афирмисао југословенску оријенталистику у Европи и свету. Био је члан најугледних европских оријенталистичких друштава као што су: *Société asiatique* (Paris, 1822), *Deutsche Morgenländische Gesellschaft* (Wiesbaden, 1845), Међународни одбор за издавање *Конкорганције муслиманске традиције* (*Cordance de la Tradition musulmane*, Leiden, 1933–1935), *Societas Uralo-altaica* (Hamburg), Одбор за арабистику

⁹ М. Hadžijahić, „Prof. dr Fehim Bajraktarević: In memoriam”/ *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Сарајево, 1972, 133.

¹⁰ Више о професору Фехиму Бајрактаревићу и његовом научном опусу види: А. Mitrović, *Научно дело Фехима Бајрактаревића*, Београд, 1996 (Monografija knj. LXXII).

при Међународној унији академија (Leiden)... Био је један од најактивнијих и најкомпетентнијих југословенских сарадника на првом издању *Енциклопедије ислама* (*Enzyklopaedie des Islâm*, Leiden, 1908–1933), за коју је написао двадесетак чланака везаних, пре свега, за османски период националне историје и неке јужнословенске градове и области. Од 1928. године професор Бајрактаревић је био редовни учесник међународних конгреса оријенталиста. За историју југословенске оријенталистике посебно су значајна његова саопштења на XVIII и XIX међународном конгресу оријенталиста у Лајдену (1931) и Риму (1935), насловљена: *Les études islamiques en Yougoslavie* и *L'état actuel d'études islamiques en Yougoslavie*.¹¹ У ова два програмска текста изложени су значајни подаци о резултатима југословенске оријенталистике, дисциплине која се тих година још увек формирала и тражила своје место у нашој научној и академској јавности. О међународној репутацији и угледу Ф. Бајрактаревића на посебан начин сведочи и његова преписка са најугледнијим европским оријенталистима: И. Ј. Крачковским (Лењинград; двадесетак писама, 1925–1930), А. Масеом (Алжир; двадесетак писама), Г. Јакобом (Кил), Ф. Тешнером (Минстер), Р. Хартманом (Берлин), Е. Бертељсом (Лењинград), Ј. Хелом (Ерланген), Т. Ковалским (Краков), Р. Гејером (Беч), Ф. фон Крелицом (Беч), Ј. Рипком (Праг), Х. Шелом (Мајнц), А. Р. Никлом (Милвоки), Ф. Кренковим (Бекенхам Кент), О. Решером (Галата)...¹²

Неколико деценија Ф. Бајрактаревић се редовно оглашавао у најзначајнијим европским стручним оријенталистичким часописима – *Journal asiatique* (Paris), *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (Wiesbaden), *Orientalistische Literaturzeitung* (Berlin), *Mitteilungen zur osmanische Geschichte* (Berlin), *Oriens* (Leiden), *Bibliotheca Orientalis* (Leiden) и *Der Islam* (Berlin), а писањем приказа и рецензија за њих често је обезбеђивао ретке и вредне књиге за катедарску библиотеку. Имајући све то у виду, може се рећи да је Фехим Бајрактаревић, један од стубова-носача југословенске оријенталистике. Он спада у плејаду оних часних научних и културних посленика чије научно дело остеје трајно актуално.

¹¹ Краће верзије ових радова објављене су у зборницима радова са тих конгреса (Лајден, 1932, стр. 240–241; Рим, 1938, стр. 515–520), а интегралне у: *Arhiv Orientalni*, Прага, III, 3, 1931, р. 492–507, и *Revue internationale des études balqaniques*, Белград, II, Т. I–II, 3–4, 1936, р. 241–269.

¹² Више о ангажовању Ф. Бајрактаревића на мађународној оријенталистичкој сцени види: D. Tanasković, „S kućom u svet, a sa svetom kući” и A. Mitrović, „Međunarodna afirmacija Fehima Bajraktarevića i jugoslovenske orijentalistike” / *Nur*, 12, 40, 2004, 24–37 и 53–62.

Од оснивања Катедре па све до педесетих година двадесетог века професор Фехим Бајрактаревић је предавао све стручне арабистичке и турколошке предмете на Катедри. Први Професоров сарадник и докторанд, Марија Ђукановић (1923–1983), дошла је на Катедру школске 1950/1951. године, а докторску тезу *Римована аутобиографија Варвари Али-џаше*, одбранила је 1956. године. Професор Марија Ђукановић се превасходно бавила турском књижевношћу и фолклористиком, али и другим оријенталистичким дисциплинама, предавала је читав низ различитих оријенталистичких предмета и више деценија успешно руководила Катедром.

Османиста Душанка Бојанић-Лукач (1927–2004), чији су неки научни радови високо оцењени у европској и светској оријенталистици, научни саветник Историјског института САНУ, повремено се укључивала у наставу на Катедри, за предмете: Основи исламске цивилизације и Османска дипломатика и палеографија.

Славољуб Ђинђић (1935–2000), примљен је 1959. године за асистента за турски језик и књижевност. Подједнако успешно се бавио и књижевном и лингвистичком туркологијом, као и оријенталистичком компаратистиком. У његовом научном опусу посебно се издвајају *Udžbenik turskog jezika* (Београд, 1977. и друга издања) и турско-српски речник (*Türkçe-sırpça Sözlük* – у коауторству с М. Теодосијевић и Д. Танасковићем, Анкара, 1997).

Први сарадник на Групи за арапски језик и књижевност био је Хасан Калеси (1922–1976). У његовом научном опусу доминира балканска димензија оријенталистике, а у педагошком раду највише се посветио савременом арапском језику и савременој арапској књижевности. Он је 1973. основао Одсек за оријенталистику на Филозофском факултету у Приштини. После њега на Катедру је дошла Азра Мехмедбашић-Јевтић, која се после краћег ангажмана у настави арапског јазика преселила у Америку. Шездесетих година, на Групу за арапски језик и књижевност дошли су сарадници: Милан Поповић (1931–1994), асистент за арапски језик, Милан Адамовић, (1939), који је предавао и арапски и турски језик, а после одбране докторске дисертације на Филолошком факултету у Београду (1972), до пензионисања (2004) предавао је на Универзитету у Гетингену, усмеривши се првенствено на турске дијалекте и алтаистику. Арабиста Раде Божовић (1938; радио од 1965. до 2003) се у својој наставној каријери и научно-истраживачком раду посветио савременој арапској књижевности, али и културној историји Арапа, фолклористици и арапском језику.

Војислав Симић (1940; радио од 1965. до 2005. године) и Аиша Ђулизаревић-Симић (1943–2011; радила од 1972. до 1999. године),

били су окренути практичној настави класичног и савременог арапског језика и у наставу унели доста новина – нове курсеве и нов наставни материјал, везане за језик штампе и публицистике и језик свакодневне комуникације (курсеви *Assimil*, *Linguaphon*)...

Крајем педесетих и током шездесетих година на Катедру стижу и први контрактуални лектори за арапски језик: Кемал ал-Бухи (радио 1959–1964), мр Захид ел Изи (радио од 1961–1967), Сејид Абделалим (†1993), које је на Катедру дошао 1962. године и три деценије активно и успешно учествовао у креирању наставе арапског језика. Поред њих, треба поменути и Египћанина Мидхата Исмаила (радио 1972–1975), јединог лектора оспособљеног за наставу арапског језика као страног, који је, поред Београда, службовао у Паризу и Лондону. Први контрактуални лектор из Турске дошао је на Катедру 1965. године и од тада Група за турски језик и књижевност/Група за турски језик, књижевност и културу, углавном редовно, добија лекторе изворне говорнике званичним путем, на основу билатералног споразума између наше земље и Турске.

Почетком седамдесетих године (1972) на Катедру долази Дарко Танасковић (1948), оријенталиста широких знања и интересовања, чија библиографија броји преко 600 јединица. Он се преваходно усмерио на исламологију и лингвистичку и књижевну арабистику, али и на друге оријенталистичке дисциплине. Поред академске Дарко Танасковић направио и успешну дипломатску каријеру.

*

Београдска Катедра за оријенталистику је „пружила нашој култури и науци значајне кадрове и резултате, бројна научна и стручна дјела. Велики је број актуелних посленика у области арабистике и оријенталистике уопште који су се школовали на овој Катедри, стицали своје стручне и научне степене, остајали у Београду или одлазили у друге центре да наставе и унаприједи оно што су овде започели. Извјестан број њених некадашњих студената постали су наши најеминентнији научни радници-оријенталисти, а и сами наставници те Катедре су дали озбиљан прилог нашој арабистици. Најзад знатан број некадашњих студената ове Катедре ради успјешно на пословима у јавном животу наше земље, у науци, култури, образовању, информацијама, привреди, трговини, у друштвено-политичким организацијама, у представништвима у иностранству”.¹³

¹³ Sulejman Grozdanić, „Arabistika u socijalističkoj Jugoslaviji (1945–1975)” / *Orijentalistika*, I, 1975, 37.

Поменућемо, за ову прилику, најуспешније студенте Катедре који су, на разне начине, афирмисали нашу оријенталистику у земљи и свету.

Посебно место у тој плејади припада, свакако, Александру Поповићу (1931–2014), „најугледнијем српском оријенталисти с француским пасошем и пиониру изучавања послеосманског ислама на Балкану”¹⁴, који је докторирао на Сорбони тезом о побуни Занца, црних робова у Басри у 9. веку (објављена 1965), а потом је тридесетак година учествовао, врло често и руководио, бројним научним пројектима француског Националног центра за научна истраживања, био члан редакције *Енциклопедије ислама* (EI²) и предавао на више универзитета у Француској и у свету. У најугледнијим светским оријенталистичким гласилима објавио је мноштво научних радова, посвећених различитим питањима исламске цивилизације, као и више књига, међу којима је је за нашу националну историју посебно значајна она из 1968. године *L’histoire des musulmans des Balkans et du Sud-Est européen en general: Albanie, Bulgarie, Grèce, Hongrie, Roumanie, Yougoslavie dans la période post-ottomane* (*Балкански ислам: Муслимани југоисточне Европе у османском периоду*), а на српском *Jugoslovenski muslimani* (1990).

Иранолог Дејан Богдановић (1933), докторирао је у Техерану шездесетих година 20. века, а академску каријеру градио је у Паризу.

Оријенталиста и угледни књижевни критичар Иван Шоп (†1995), докторску дисертацију *Одлике хумора у Насредин-хоџиним причама* одбранио је 1969. године, код професора Фехима Бајрактаревића. Радио је у Институту за књижевност и уметност, посебно се бавећи оријенталистичком компаратистиком (*Истиок у српској књижевности*, Београд, 1982).

Каријерни дипломата и амбасадор у пензију Душан Симеоновић (1941), дипломирао је оријенталну филологију 1964, а од 1972. године се налазио на различитим дипломатским функцијама у више земаља, између осталих у Кувајту, Сирији, Либији, Египту... Објавио је неколико студија и радова о арапским земљама и исламском свету, као и две књиге: превод поезије Омера Хајама (*Рубаије*, 2002) и *Арапске пословице* (2015). Д. Симеоновић се последњих година, повремено, по позиву, укључује у наставу на неким предметима, на Групи за арапски језик, књижевност и културу.

Фети Мехдиу (1944) завршио је оријенталну филологију (1971) и магистарске студије (теза: *Српскохрватски преводи Кур’ана*; 1977)

¹⁴ Д. Танасковић, „In memoriam – Александар Поповић (1931–2014)” / *Вечерње новости*, 07. 10. 2014.

на Филолошком факултету у Београду. Докторирао је на Филолошком факултету у Приштини (теза: *Преводи арајске књижевности на албанском 1922–1982*; 1990), где је започео наставно-научну каријеру 1973/1974. Данас је редовни професор за предмете Фонетика арапског језика и Морфологија арапског језика на истом факултету, а члан је и АНУК.

Арабиста Есад Дураковић (1948), на Катедри за оријенталистику је дипломирао (1972), магистрирао (1976) и докторирао (1982; теза: *Поетика Махџера у САД*). Предавао је арапски језик на Филозофском факултету у Приштини (1977–1991), а данас је редовни професор у Сарајеву. Редовни члан АНУБиХ постао је 2012. године, а исте године постао је и дописни члан Арапске академије наука у Каиру.

Мехмед Кицо (1949), дипломирао је (1974) и магистрирао је (1980) на Филолошком факултету у Београду на Катедри за оријенталистику, а докторирао у Сарајеву, на Факултету исламских наука (теза: *Опћелинвистичка ушмељења и специфична одређења арајске језикословне знаности*; 2002), где је данас редовни професор за предмет Арапски језик.

Невенка Корица Sullivan (1961) дипломирала је 1985. оријенталну филологију на београдској Катедри за оријенталистику, а магистрала 1999. на Америчком универзитету у Каиру, одбранивши тезу *Teaching Arabic as a foreign language*. Од 1996. до 2010. године предавала је арапски језик и била извршни директор амаричког CASA program-a (Center for Arabic studies abroad) на поменутом Универзитету, а од 2010. исту дужност обавља на Харварду, где предаје арапски језик (The Centre for Middle Eastern Studies in Harvard University).

Татјана Паић-Вукић (1963) дипломирала је оријенталну филологију на београдској Катедри за оријенталистику, где је магистрала (1989), а од 1988. до 1992. била асистент-приправник за арапску књижевност. Од 1993. године запослена је у Оријенталној збирци Архива ХАЗУ; године 2012. стекла је звање вишег научног сарадника. Године 1996. магистрала је на Одсјеку за компаративну књижевност Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу, а докторирала на Одсјеку за повијест истог факултета (2005; теза *Свијет Мустафе Мухибдија, сарајевскога кадије*, објављена је у Загребу 2007). На Катедри за туркологију Филозофског факултета у Загребу предаје од 1994. године арапски језик.

Оријенталиста Снежана Петровић (1965), данас један од водећих стручњака у изучавању позајмљеница оријенталног порекла, дипломирала је 1988. на Групи за оријенталну филологију Катедре за оријенталистику, магистрала је 1993, тезом *Историја и станање проучавања шурцизама у српскохрватском језику*, а докторирала 2006,

одбранивши тезу *Турцизми у српском њризренском њовору* на Филолошком факултету у Београду (објављена 2012); од 1991. године ради у Институту за српски језик САНУ (пројекту Етимолошки речника српског језика), данас у звању научног саветника.

Турколог Марија Ђинђић (1972) дипломирала је на Катедри за оријенталистику – Групи за турски језик и књижевност 1995. На Филолошком факултету у Београду је магистрирала је 2002, на теми *Турцизми у српској ѡтерминолоѡији коњарсѡва*, а докторирала 2014. са тезом *Турцизми у савременом српском књижевном језику (семантичко-деривациона анализа)*. Данас је виши научни сарадник Института за српски језик САНУ (почела да ради 1991) и бави се различитим аспектима интерференције српског и турског језика. Између осталог, објавила је и обимни турско српски речник: *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, 1528 p.). По позиву, држи повремено предавања на предметима: Увод у оријенталистику, Арапска лексикографија и другим.

Иван Пановић (1975) дипломирао је оријенталну филологију у Београду (1997), магистрирао на Америчком универзитету у Каиру (2001), а докторске студије је завршио на Универзитету у Оксфорду (2012); од 2013. ради као доцент на Универзитету у Сингапуру (Nanyang Tehnological University – School of Humanities and Social Sciences).

Драган Ђаловић (1976) дипломирао је сликарство на Факултету ликовних уметности (1998) и арапски језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду (2006); магистрирао је 2005. на интердисциплинарним студијама на Универзитету уметности у Београду, где је и докторирао (2008). Од 2008. године ради као наставник на Факултету за културу и медије Мегатренд универзитета у Београду, где предаје више предмета на основним и докторским студијама, као што су: Теорија медија, Теорија уметности, Семиологија. Од 2009. године, као гостујући професор, предаје и на Катедри за оријенталистику предмете: Исламска уметност, Исламска архитектуру и Арапска калиграфија. Данас ради на Факултету савремених уметности.

*

Најзад ред је да поменемо и генерацију која данас води Катедру и која своју наставничку каријеру полако приводи крају остављајући за собом нове генерације наставника и сарадника чији је задатак да наставе светлу педагошку и научну мисију својих професора. Турколог Мирјана Теодосијевић (1951) запослила се на Катедри 1976. годи-

не као секретар, а 1980. године започела је своју педагошку каријеру. Данас је редовни професор за турски језик и књижевност. Оријенталиста Анђелка Митровић (1951) почела је да ради на Катедри као библиотекар 1980. године, а у наставу на групама за арапски језик и књижевност и турски језик и књижевност укључила се 1983. године. Данас је редовни професор и бави се лингвистичком арабистиком, историјом оријенталистике, савременом историјом арапског света и семитистиком. Јапанолог Љиљана Марковић (1953) предаје јапански језик на Филолошком факултету од 1976. године, а од 2009. године је редовни професор за јапански језик и књижевност и актуални декан Филолошког факултета. Османиста Љиљана Чолић (1956) започела је своју османистичку каријеру 1989. године, а данас је такође редовни професор. Јапанолог Кајоко Јамасаки (1956), гради своју наставно-научну каријеру од 1987. године и редовни је професор, као и синолог Радосав Пушић (1960) који је дошао на Катедру 1998. године. Најмлађи редовни професор на Катедри је Ема Петровић (рођена Миљковић; 1967), која на Групи за арапски језик, књижевност и културу предаје више предмета од 2006. године. Као стручњак за историју српског народа под османском влашћу радила је у Историјском институту САНУ (1990–2004); године 2014. изабрана је за редовног професора на Филозофском факултету у Нишу, а 2016. за редовног професора за научну област Оријенталистика на Филолошком факултету у Београду.

Њихов педагошки и научни допринос српској оријенталистички осветлиће нове генерације наставника и сарадника Катедре – арабисти: Ивана Мали, Драгана Ђорђевић, Мејсун Гараибе Симоновић, Јелена Бабић, Иман ел Хабаши, Мухамед Билал, Дајана Ајуб и Марко Гагић; турколози: Ксенија Ајкут, Мирјана Маринковић, Саша Брадашевић, Тарик Дурсун, Смиљана Ристић Бојанић и Радослав Микић; јапанолози: Дивна Тричковић, Марина Јовић, Данијела Васић, Далибор Кличковић, Дивна Глумац, Марко Грубачић и Милица Јотив; и синолози: Мирјана Павловић, Зоран Скробановић, Ана Јовановић, Ћин Сјаолеи, Јелена Гледић и Сара Комосор. На њима остаје аманет исписивања нових поглавља историје Катедре за оријенталистику.

Литература

- Božović, Rade. „Zašto proslave nije bilo: Još nešto povodom 60 godina orijentalistike” / *Kulture Istoka*, IV, 12, 1987, 54.
- Grozdanić, Sulejman. „Arabistika u socijalističkoj Jugoslaviji (1945–1975)” / *Orijentalistika*, I, 1975, str. 36–41.
- Ђукановић, Марија. „Катедра за оријенталну филологију” / *Што година Филозофској факултету*, Београд, 1963, 477–484; и у: и у: *Orijentalistika 70: zbornik radova*, Београд, 1997, 15–20.
- Марковић, Љилана. „Историјат студијског програма јапанског језика, књижевности и културе” / *Филолошки факултет Универзитета у Београду*, Београд, Филолошки факултет, 2016, 389–393.
- Митровић, Анђелка. „Деведесети рођендан Катедре за оријенталистику” / *Речи*, 8, 2015, 216–232.
- Митровић, А. „Група за арапски језик. Књижевност и културу” / *Филолошки факултет Универзитета у Београду*, Београд, Филолошки факултет, 2016, 359–372.
- Mitrović, A. „Međunarodna afirmacija Fehima Bajraktarevića i jugoslovenske orijentalistike” / *Nur: posebni broj posvećen Fehimu Bajraktareviću*, 12, 40, 2004, str. 53–62.
- Mitrović, A. „Nastava arapskog jezika i reforma obrazovanja” / *Nastava jezika i reforma obrazovanja: zbornik radova*, Nikšić, 2006, str. 138–160.
- Mitrović, A. „Nastava orijentalnih jezika na Beogradskom univerzitetu” / *Glossa*, III, 1, 1997, 47–54.
- Mitrović, A. *Naučno delo Fehima Bajraktarevića*, Београд, 1996 (Филолошки факултет у Београду – Монографија knj. LXXII).
- Mitrović, A. „Nauka o Orijentu – neodvojivi deo evropske naučne i kulturne tradicije” / *Tragovi: Trideset godina sinologije 1974–2004*, Београд, 2004, 7–45.
- Mitrović, A. „Osamdeset godina Katedre za orijentalistiku: Povod za sećanje i pogled u budućnost” / *Nur*, 15, 49/50, 2006, 21–33.
- Mitrović, A. „Sedamdeset godina Katedre za orijentalistiku” / *Orijentalistika 70: zbornik radova*, Београд, 1997, 21–28.
- Mitrović, A. „Značajni jubileji: 75. rođendan Katedre za orijentalistiku, 75 godina jugoslovenske iranistike” / *Nur*, 32, 2002, 52–57.
- M Mitrović, A. i Ema Miljković, “Celebrating the 90th Anniversary of the Department of the Oriental Studies at the Belgrade University” / *Human – Research in Rehabilitation*, Vol. 6, Issue 2, September, 2016, p. 46–49.
- Пушић, Радосав. „Група за кинески језик, књижевност и културу” / *Филолошки факултет Универзитета у Београду*, Београд, Филолошки факултет, 2016, 385–388.
- Tanasković, Darko. „Jugoslovenska orijentalistika danas” / *Gledišta*, 17, 3, (1976), 249–253.
- Tanasković, D. „Jugoslovenska orijentalistika između filologije i lingvistike” / *Treći program Radio-Sarajeva*, XIV, 51, 1986, 55–76.

- Tanasković, D. „Prema daljim uspjesima: Pola vijeka orijentalistike u Beogradu” / *Odjek*, XXX, 3, 1977, 13 i 23.
- Tanasković, D. „Šest decenija orijentalistike na beogradskom Univerzitetu” / *Kulture Istoka*, 10, oktobar/decembar, 1986, 51–52.
- Теодосијевић, Мирјана. „Група за турски језик и књижевност” / *Филолошки факултет Универзитета у Београду*, Београд, Филолошки факултет, 2016, 377–383.
- Чолић, Љиљана. „Османистика на Филолошком факултету у београду” / *Филолошки факултет Универзитета у Београду*, Београд, Филолошки факултет, 2016, 373–376.

THE DEPARTMENT FOR ORIENTAL STUDIES IN BELGRADE

Summary

The systematically study of university-level oriental disciplines began in our region since 1925 after introducing a course in Persian literature and Turkish language at the World Literature department at the Faculty of Philosophy in Belgrade. A mere year later have been established an independent Seminar for Oriental Philology. The founder of it dr Fehim Bajraktarevich opted the dominating model of Islamic Oriental Philology. Such a context entailed the study of language and literature of the people of Islamic civilization milieu, the Arabs, Persians and Turks. In the year 1955, the new Group was formed at the Department, thereby introducing the study of Hebrew language and literature. This attempt at further specialization towards Semitics however failed at the group discontinued work five years later. During the school year 1960/1961, the Faculty of Philology was separated from the Faculty of Philosophy. In the same year, new study groups were introduced, including the Steam for Arabic language and literature and Steam for Turkish language and literature, which continued along the lines of concept of the classical philological Oriental studies. A large qualitative step in the development of Yugoslav Oriental Studies is to be founded in the introduction of Far Eastern Philology. The two-year courses of the Chinese language (established in 1974), and on the Japanese language (established in 1976), in the course of school year 1985/1986 became independent Study Groups. In the year of 1990, the two-year course of Hebrew was opened, but it failed after some years. In the year of 2000, the two-year course of Persian was opened.

Key words: Oriental Studies, Arabistics, Turkology, Japanology, Sino-
logu, Language, Literature, Reforms, Culture